# שופטים

א. שום תשים עליך מלך[1]. בנוגע א מלך שטייט אין תשובות הרשב"א[2], אז „המלך כצבור שהצבור וכל ישראל תלויין בו". ענלעך דערצו שטייט אין תנחומא[3] — „שראש הדור הוא כל הדור" (אדער בלשון רש"י: שנשיא הדור הוא ככל הדור כי הנשיא הוא הכל).

אין רמב"ם[5] שטייט בנוגע א מלך — „שלבו הוא לב כל קהל ישראל".

בפשטות איז דער טעם פארוואס א מלך[6] איז „לב כל קהל ישראל", ווייל[7] אזוי ווי דער חיות פון גאנצן גוף איז אפהענגיק אין לב[8], אזוי איז „כל קהל ישראל" אפהענגיק אין מלך (כנ"ל ברשב"א, אז „כל ישראל תלויין בו").

דארף מען פארשטיין[9]: אע"פ אז אלע אברי הגוף זיינען מקבל זייער חיות פון לב, איז אבער די הנהגה פון אלע אברי הגוף אפהענגיק אין מוח[10] (וואס דער־פאר, אע"פ אז בערך צו די אנדערע אברי הגוף ווערט (אויך) דער לב אנגע־רופן „מלך"[11], איז אבער דער ראש דער „מלך על כל אבריו"[12]):

היינט פארוואס פארגלייכט מען א מלך וואס ענינו איז דאך הנהגת העם, אשר יוציאם ואשר יביאם, ווי א רועה וצאנו[13] — צו „לב (כל קהל ישראל)"?

ב. בתושב"כ, לשון תורה[14] — גע־פינט מען בנוגע למלך אויך דעם תואר „נשיא" — „אשר נשיא יחטא"[15] ומפרש בספרא על אתר ובמשנה[16] „איזהו נשיא זה מלך" וכההמשך שם „שאין על גביו אלא ה' אלקיו"[17]. אזוי אויך ווערט מלך

1) פרשתנו יז, טו.

2) ח"א סי' קמח. וראה אגה"ק ר"ס כט (מהאריי"ל ס' הגלגולים פ"ד. מ"ח מס' חיוב הנשמות רפ"ב. ועוד).

3) חוקת כג. במדב"ר פי"ט, כח.

4) שם כא, כא. ואולי זוהי גירסתו במדרש.

5) הל' מלכים פ"ג ה"ו. — וראה גם סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 348.

6) בפשטות אין כוונת הרמב"ם לדמות המלך ללב כל קהל ישראל, כ"א „שלבו הוא לב כל קהל ישר־אל" — שלכן „על הסרת לבו (דמלך) הקפידה תורה" (רמב"ם שם).

אבל מזה ש„הקפידה תורה" בעיקר בנוגע ללבו של מלך (משום „שלבו הוא לב כל קהל ישראל"), מובן, שעיקר שייכות המלך לכל קהל ישראל הוא בענין הלב. וראה גם בחיי ר"פ בשלח. אברבנאל פרשתנו בפרשת המלך ד"ה ההקדמה האחת (בשם הפלוסופים). — ובספר יצירה (פ"ו מ"ה): לב בנפש כמלך במלחמה. וראה ע"ד הקבלה — תורת לוי"צ ע' רי.

7) ראה גם בחיי ואברבנאל שם.

8) ראה זח"ג רכא, ב. אגה"ק סי' לא. שו"ת חכם צבי סע"ד, עו־עז (אבל בפסקי דינים להצ"צ חיו"ד סוס"מ הכריע כדעת החולקים עליו). ונסמן בדרכי תשובה ובניצוצי זהר שם.

9) ראה גם אברבנאל שם: לא יכחישו הנהגת הגוף בכחות הנפשיות היותו מהמוח.

10) וראה בארוכה תניא פנ"א (עא, א־ב). ושם (סע"ב) „ואפילו הלב מקבל מהמוח" — ומפשטות הלשון שם מוכח שזהו גם בנפש החיונית. וראה שם רפ"ט. ואכ"מ.

11) זח"ב קטז, סע"ב. ח"ג הנ"ל. (רע"מ) רלב, סע"א. רלה, א.

12) שבת סא, א. שו"ע אדה"ז או"ח (מהדו"ת ס"ב ס"ד. מהד"ק שם ס"ו). וכן מוכח מהרי"ת (ראה ניצוצי אורות וניצוצי זהר לזח"ב קנג, א וש"נ) „מלך" — מוח לב כבד, שהרי ראש התיבה (שהוא העיקר — ראה שעהיוה"א פי"ב) הוא אות מ"ם — מוח.

13) פינחס כז, יז.

14) להעיר ממשפטים כב, כז: ונשיא בעמך. רמב"ן שם. ובסה"מ להרמב"ם מל"ת סשט"ז. תו"ש שם ס"ק תנד. וש"נ.

15) ויקרא ד, כב.

16) הוריות י, א. וראה שם יא, ריש ע"ב.

17) וצ"ע ברמב"ם הל' שגגות (פט"ו, ה"ו): שאין עליו רשות מאדם מישראל ואין למעלה ממנו

המשיח אַנגערופן (בנבואת יחזקאל[18] ועוד) נשיא. אעפ"כ איז, בפשטות, התואר מלך — גרעסער ווי דער תואר נשיא[19], וועלכער ווערט געגעבן אויך פאַר א נשיא שבט וכיו"ב[20].

ובענינו געפינען מיר, כנ"ל, אז „נשיא הדור" — בלשון רש"י — ווערט (אויף עם געזאגט און ער ווערט) אַנגערופן — במדרש „ראש הדור"[21],

ווערט די שאלה הנ"ל נאָך שטאַרקער: ווי קומט עס, אז א מלך וואָס איז גרעסער ווי א נשיא זאָל זיין בלויז „לב כל קהל ישראל", און ניט „ראש"[22]?

ג. ווען מען דאַס פאַרשטיין בהקדם: בלשון חכמים — איז א חילוק עקרי צווישן די תוארים מלך און נשיא: מלך — איז כפשוטו בלשון תורה, נשיא — עיקרו נשיא הסנהדרין, ועכ"פ — נשיא בענינים רוחניים,

און ווי די משנה[23] זאָגט „נשיא ואב ב"ד" ובגמרא[24] — „הלל שקורין אותך נשיא ישראל", „הלל ושמעון כו' נהגו נשיאותן בפני הבית מאה שנה", אע"פ וואָס דעמאָלט זיינען געווען מלכים בישראל און מלכים כשרים ודיני מלך עליהם[25],

ביז אַז עס איז א חילוק עקרי בדין[26] „נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול, מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול".

וי"ל ומסתבר לומר — אַז עד"ז איז דער חילוק (בלשון תורה) אין דרגות נשיא ומלך וואָס זיינען במלך עצמו[27].

פון די חילוקים צווישן א מלך און א נשיא (בלשון חכמים):

א) א מלך איז ענינו „לעשות משפט ומלחמות"[28], אַדער בלשון הכתוב, כנ"ל „אשר יוציאם ואשר יביאם", אַבער ניט — הוראה. מלכי ישראל טאַרן בכלל ניט דן זיין („אין דנין")[29], און אפילו מלכי בית דוד וואָס „דנים הם את העם"[30], איז אַבער — „אין מושיבין אותם בסנהדרין"[31].

[און „לעשות משפט" וואָס שטייט ביי

---

במלכותו אלא ה' אלקיו (ועפ"ז מתורץ קס"ד דרבי בגמרא הוריות שם). וראה תו"ש ויקרא כאן סקל"ה.

18) לז, כה (כפשטות הכתוב. אבל ראה סנהדרין צה, סע"ב וברש"י שם). מה, כא (ע"פ ב"ב קכב, א וברשב"ם שם (אבל ראה מהרש"א שם במהד"ב). רדב"ז להל' מלכים פ"ד ה"ח).

19) להעיר מב"ב ד, א. רש"י ומהרש"א שבהערה הקודמת.

20) להעיר מפרש"י לך (יד, יז): המלך כו' המליכו את אברהם עליהם לנשיא אלקים ולקציו.

21) בתניא פ"ב: ראשי אלפי ישראל שנשמותיהם הם בחי' ראש ומוח כו' — עי"ש דמדבר בצדיקים וחכמים, דשייך לנשיא שבלשון חכמים, דלקמן בפנים.

22) אף שמצינו הלשון „ראש" גם בנוגע למלך (ש"א טו, יז. ועוד).

23) חגיגה פ"ב מ"ב. ועוד.

24) שבת לא, א. שם טו, א.

25) מתחיל מזרובבל, מלכי חשמונאי (ראה רמב"ן ויחי מט, י) ואגריפס (סוטה מא, א).

26) קידושין לב, ב. רמב"ם הל' ת"ת פ"ו ה"ו. שם הל' מלכים פ"ב ה"ג.

27) ולהעיר, שע"ד שבמלך יש ב' דרגות, מצינו ברי' הנשיא — רבי: נשיא ב"ד ויתירה מזו מסדר המשנה לכל הדורות; וכן — דוגמת ריש גלותא בבבל (הוריות שם) — (מעין) מלך. וראה תו"ש ויקרא הנ"ל.

ולהעיר מספרי לזאת הברכה (לד, ז): משה והלל הזקן וריב"ז ורע"ק כו' מ' שנה ופרנס את ישראל. (ועפ"ז יש לפרש תוארי ריב"ז (ברכות כח, ב)) נשיא ב"ד וגם פרנס כל ישראל — מלך.

28) רמב"ם הל' מלכים ספ"ד. ע"פ ש"א ח, כ. וראה שם, ה.

29) סנהדרין רפ"ב במשנה ושם יט, א. רמב"ם הל' סנהדרין פ"ב ה"ה. הל' מלכים פ"ג ה"ז.

30) סנהדרין ורמב"ם (הל' סנהדרין) שם.

31) סנהדרין יח, ב. רמב"ם שם (ה"ד-ה).

אים, מיינט[32] (ניט (אזוי) דאָס חוקר ודורש זיין און פסק׳ענען דעם דין ומשפט, נאָר) בעיקר עשיית משפט — דורכפירן דעם משפט התורה (וואָס דער ב״ד גיט אַרויס), אַדער דער משפט וואָס אַ מלך טוט „כפי מה שהשעה צריכה״[33].

משא״כ אַ נשיא „שקורין אותו החכמים״, איז אדרבה — עיקר ענינו איז, וואָס ער איז דער ראש הסנהדרין, בלשון הרמב״ם[34] — „הגדול בחכמה שבכולן מושיבין אותו ראש עליהן והוא ראש הישיבה והוא שקורין אותו החכמים נשיא בכל מקום והוא העומד תחת משה רבינו״; וואָס סנהדרין זיינען (בלשון הרמב״ם[35]) די „עמודי ההוראה ומהם חק ומשפט יוצא לכל ישראל״,

נאָר דערצו, איז משה — זייענדיק רועה ישראל, מלך ישראל[36], פירט ער אויך אַן מיט כל עניני והצטרכות פון כלל ישראל.

ב) אַ מלך — דאַרף דער עם צושטעלן עם אַלע זיינע רצונות, ווי דער רמב״ם[37] איז מאריך אַז אַ מלך „ולוקח מן העם הגבורים כו׳ ועושה מן החיל למרכבתו כו׳ לרוץ לפניו כו׳ לוקח מן בעלי האומניות כו׳ ולוקח השדות כו׳ ויש לו מעשר מן הזרעים כו״:

משא״כ אַ נשיא, אע״פ אַז אויך ער איז (ווי יעדער פרנס על הצבור) מתפרנס מן הצבור — איז דאָס נאָר וואָס ער נעמט זיין באַשטימטע פרנסה פון זיי (וויבאַלד אַז ער אַרבעט פאַר זיי), אַבער ניט ווי אַ מלך, וואָס יעדער רצון זיינעם גיט עם דער „עם״.

ד. אָט דער (צווייטער) ענין — אַז אַ מלך נעמט אַלץ פון דעם עם — ווייזט אויף אַ דבר והיפוכו:

עס ווייזט אויפן תוקף פון דעם מלך, ווי דער גאַנצער עם און אַלץ וואָס זיי האָבן איז בדוגמת מה שקנה עבד קנה רבו[38] ער קען בייַ זיי נעמען וואָס ער ווייל[39];

לאידך, ווייזט עס אויך אויף דער „שוואַכקייט״ פון דעם מלך (לגבי שאר העם) — אַז אין אַלע זיינע מילוי רצונות דאַרף ער אַנקומען צום עם.

שאר העם באַקומען זייער פרנסה כו׳ דורך זייער אייגענער עש״ — „בכל אשר תעשה״[40]. אפילו אַ פרנס על הצבור וואָס נעמט זיין פרנסה מן הצבור, איז דאָך זיין „תעשה״ אָט דאָס וואָס ער איז אַ פרנס על הצבור; משא״כ אַ מלך וואָס אַלץ וואָס ער האָט איז ער מקבל פון דעם עם[41].

---

32) ראה גם אברבנאל שם ד״ה והדעת הד׳. וראה כלי יקר פרשתנו יז, טו. צרור המור שם, ח. של״ה פרשתנו (שעז, א). ועוד.
אבל להעיר ממ״א ג, ט ואילך (גבי שלמה). ועוד. וראה תוד״ה אבל (סנה׳ יט, א), ד״ה מורד (מגילה יד, ריש ע״ב). ולהעיר ששלמה ביקש במיוחד „ונתת גו׳ לשפוט את עמך גו׳״ (מ״א שם). וראה ר״ה כא, סע״ב. צפע״נ (המלוקט) לסנהדרין צג, ב.

33) רמב״ם הל׳ מלכים ספ״ג. וראה אברבנאל ושל״ה שם.

34) הל׳ סנהדרין פ״א ה״ג.

35) ריש הל׳ ממרים.

36) ראה לקמן סעיף ח.

37) הל׳ מלכים פרק ד, ע״ש באורך.

38) פסחים פח, ב. קידושין כג, ב. וראה לקו״ש ח״ד ע׳ 1050. ח״ח ע׳ 25. ח״ט ע׳ 450. ועוד.

39) ולכאורה — גם כשהרבה לו כסף וזהב כו׳ — עבר על הלאו, אבל מה שעשה עשה. וכן — פורץ גדר כו׳ (משנה סנהדרין כ, ב. וש״נ). ויל״ע בענין נבות (מ״א קאפיטל כא. תוד״ה מלך סנה׳ כ, ריש ע״ב). ועיין תורת נביאים (למהר״ץ חיות) פ״ז (דין מלך ישראל). וצ״ע.

40) לשון הכתוב — ראה טו, יח. וראה ספרי עה״פ.

41) ראה גם תו״ח שמות קפה, א. סידור קיג, ג. ועוד.

איז דער ביאור אין דעם, אז היא הנותנת: א מלך איז זיין גאנצער ענין (בתור מלך)[42] — „אשר יוציאם ואשר יביאם", צו „דינען" דעם עם[43]; און דער־פאר איז ער מקבל פון דעם עם.

ה. דערמיט וועט מען אויך פאר־שטיין דעם פארגלייך פון א מלך צו לב[44] דוקא (און ניט צו ראש ומוח):

פון די חילוקים צווישן לב און מוח — זיינען:

א) דער לב שטייט אין א כסדר־דיקער תנועה פון רצוא ושוב, דפיקו דלבא, אן הפסק: משא"כ אין מוח איז ניטא קיין תנועה. פון אים נעמט זיך טאקע דער חיות פון גאנצן גוף[45], אבער דער מוח אליין שטייט במנוחה.

ב) דער לב איז דער שוואכסטער פון אלע אברי הגוף (אפילו פון דעם מוח) — ווי ער זאגט אין זהר[46]: „לבא איהו רכיך וחלש".

ויש לומר, אז די צוויי תכונות זיינען תלוי זו בזו: דער לב איז „רכיך וחלש" — שוואכער פון אלע אברים — ווייל זיין גאנצע מציאות איז, וואס ער איז דער חיות האברים[47]. ער האט ניט נאר א ענין, נאר דאס וואס ער איז מחי' דעם גוף.

און דערפאר — (א) שטייט ער אין א כסדר־דיקער תנועה, וואס דאס ווייזט, אז זיין כסדר־דיקע (גאנצע) מציאות איז צו מחי' זיין די אברי הגוף. (ב) ער איז א „שוואכע" מציאות — ווייל ער איז צוליב די אנדערע אברים.

משא"כ דער מוח איז „אפגעטראגן" פון די אברי הגוף. ער איז טאקע דער מקור החיות פון גוף, אבער ער בלייבט בהבדלה פון זיי. און דאס איז (אויך) א באוויזן, אז ער איז א מציאות פאר זיך, נאר פון אים קומט דער חיות אן צו די אברים.

און דערפאר איז (א) ניטא קיין תנועה אין דעם מוח. ער איז בהבדלה פון די אברי הגוף. (ב) ער איז ניט „רכיך וחלש" (ווי דער לב) — ער איז א מציאות בפני עצמו.

און דערפאר ווערט א מלך צוגע־גליכן צו לב דוקא, ווייל אויך א מלך האט די צוויי תכונות פון לב (כנ"ל סעיף ד): ער שטייט אין א כסדר־דיקער צוגע־טראגנקייט צום עם — „אשר יוציאם ואשר יביאם" — ווייל דער תוכן ענין המלוכה איז צו דינען דעם עם[48]; ומהאי טעמא איז דאָ א „שוואכקייט" אין זיין מציאות[47] (לגבי שאר העם) — וואס ער איז פון זיי מקבל אלע זיינע צרכים.

---

42) ראה תו"ח שם (קפד, ב ואילך) שזהו א' מהפירושים בזה שמלכות ליח לה מגרמה כלום — כי מקבלת ממה שלמטה הימנה, ע"ש באורך.

43) בלשון הידוע „אין מלך בלא עם" (שער היחוד והאמונה רפ"ז. בחיי וישב לח, ל. שם ר"פ בלק. כד הקמח ע' ר"ה (ב). ספר החיים ס' גאולה פ"ב. עמה"מ ש' שעשועי המלך רפ"א. וראה פדר"א פ"ג). ואינו כן בנשיא סנהדרין.

וראה הערה הקודמת. ולהעיר מהוריות (י, ריש ע"ב) — בכל שררה — עבדות אני נותן לכם.

44) להעיר שיש גם „בינה לבא" (פתח אלי' — בהקדמת תקו"ז). וראה מאו"א בערכו ועוד. לקו"ת ד"ה להבין ענין הלב (שלח מד, ב).

45) ראה המצויין לעיל הערה 10.

46) ח"ג רכא, ב. וראה עד"ז כוזרי מאמר ב' אות לו ואילך.

47) להעיר מזהר שם „דאיהו רכיך וחלש ומלכא וקיומא".

48) ואף שגדרו דמלך הוא „משכמו ומעלה גבוה מכל העם" (ש"א ט, ב) — למעלה אפילו מראשם (אוה"ת בראשית (כרך ד') ע' 1528. שם שה"ש (כרך ב) ע' תיד־תטו. ועוד) — הרי זהו כמו שהוא בעצמותו; אבל כשנמשך במלוכה בפועל, הרי ענינו הנהגת העם ועד לשואב מימך.

ו. דער חילוק הנ"ל צווישן לב און מוח, געפינט מען אויך דוגמתו אין די כחות הנפש וואס זיינען אנגעטאן אין זיי — שכל (שבמוח) און מדות (שבלב):

דער ענין פון שכל — צו פארשטיין א זאך — קען זיין לאמיתתו נאר וועז דער מענטש בלייבט בהבדלה פון דער זאך וואס ער וויל פארשטיין[49]. אויב די זאך איז פארבונדן און איינגעמישט אין דעם שכל איז דאס שוחד — דאס וועט מטה זיין דעם שכל און ער וועט ניט פארשטיין די זאך ריכטיק.

משא"כ דער ענין פון מדות איז — דער געפיל פון מענטשן צו דער זאך, וואס קומט דורך דעם וואס מ'טראגט צו די אייגענע מציאות צו דער זאך, ביז דאס רופט ארויס ביי אים און אין אים א געפיל פון קירוב (אהבה) אדער — הפכו וכו'.

און דערפון קומט ארויס דער חילוק צווישן שכל און מדות אין די צוויי תכונות הנ"ל: א) מדות איז ענינן — התפעלות („תנועה"), משא"כ שכל פאר־לאנגט התבוננות והתיישבות ומנוחה. ב) מדות זיינען ניט קיין שטארק קיים־דיקע מציאות, זיי זיינען עלול צו נשתנה ווערן[50] — הייבט פילט ער אזוי, און מארגן פילט ער אנדערש. משא"כ שכל (אמיתי) ווערט ניט נשתנה — ווען שכל מאכט א מסקנא, איז דאס דערפאר ווייל אזוי איז דער אמת, ובמילא איז דאס אן שינויים[51].

ז. עפ"ז וועט ווערן פארשטאנדיק דער חילוק צווישן א מלך און א נשיא:

א מלך, וואס ענינו איז — „אשר יוציאם ואשר יביאם", ער איז אריינ־געטאן (מיט א התלבשות) אין משפיע זיין דעם עם זייערע צרכים (בדוגמא ווי דער לב איז מחי' אלע אברים) — איז ניט זיין ענין — שכל והוראה (מוח), שקו"ט ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא:

דוקא דער נשיא, וואס שטייט בהבדלה פון דעם עם, איז זיין ענין (עיקרי) — „ראש" ומוח של הדור, צו ארויסגעבן פסק דין התורה (חכמתו ית') בנוגע אלע עניני העם.

און דערפאר איז הנשיא (גם זה שבמלך) הוא הכל*[51] — ווייל אויך דער לב איז מקבל פון מוח כנ"ל, ענינו איז צו משפיע זיין דעם חיות (אויך דעם — פון

---

49) ראה בארוכה סה"מ אעת"ר ע' קיא ואילך. ועוד.

50) אין לזה סתירה מהמבואר (ראה תו"ח בראשית יא, ד ואילך. המשך תער"ב פרנ"א ואילך. ועוד) שהמדות הן בתוקף גדול בעצם שאינם משתנים כו' — כי שם המדובר בעצם המדה, דמי שהוא בעל חסד לא ישתנה לבעל גבורה כו'. והמבואר בפנים הוא, בהתפעלות המדות שהיא בשינויים כו', שלכן הקטן שאין בו שכל מדותיו משתנות בקל, ודוקא כאשר המדות הן ע"פ שכל הן בתקיפות שלא ישתנו (ראה מקומות הנ"ל).

51) בהמשך תער"ב שם (ועוד) ששכל הוא דבר המשתנה, שהרי יכולים להטות אדם מהשגתו כו', וכמו חכמים שמודים זל"ז כו'. אבל המדובר בפנים הוא בהמסקנא שכלית (שמצד הדעת), שאז „הוא בתוקף גדול ואינו משתנה" (המשך תער"ב שם. ומציין לד"ה תקעו עת"ר — ראה ד"ה ואני נתתי (ומאמרים שלאח"ז) עת"ר). ולהעיר מספר השיחות תורת שלום (ע' 189) „עצמי זהו מוחין".

*51) ומה שתואר „מלך" הוא גדול יותר מתואר „נשיא" (גם בלשון תורה), כנ"ל סעיף ב־ג — הוא לגבי שליטתו על העם. ולהעיר מהוריות שם (יא, ריש ע"ב. סנהדרין ה, א) לגבי נשיא (בלשון חכמים): התם (ראש גולה שבבבל) שבט הכא (נשיא שבא"י) מחוקק (חכם — רש"י) . . ראש גולה שבבבל שרודה את ישראל . . בני בניו של הלל שמלמדים תורה לישראל ברבים. וראה לעיל הערה 27.

*) בהמשך תער"ב שם (וכ"ה בגכ"ק) „אעת"ר". ולכאורה צ"ל „עת"ר" כבפנים.

מוח) צו אלע אברים: און ווי עס איז ביי א מלך בפשטות, אזוי ענינו איז[52] צו אויס־פירן ביים עם הוראות התורה (ביז, אז עס איז „מצוה[53] על המלך לכבד לומדי התורה, וכשיכנסו לפניו סנהדרין וחכמי ישראל יעמוד לפניהם כו׳״).

ח. דערצו קומט צו א הדגשה מיוחדת בנוגע צו משה רבינו — פון וועמען מ׳לערנט ארויס אז „הנשיא הוא הכל״ — אז ביי אים זיינען געווען ביידע אופני השפעה, סיי לב און סיי מוח*[53].

משה איז געווען א מלך[54] (כמש״נ[55] ויהי בישורון מלך), און האט זיך פאר־נומען מיט משפיע זיין אידן אלע. זייערע צרכים (אויך הגשמיים[56]) — לבן של ישראל: און צוזאמען דערמיט איז ער געווען נשיא וראש הסנהדרין, ויתרה מזה — כל עניני תורה (ולכל הדורות) — זיינען זיי עניני „תורת משה עבדי״[57] — ער איז דער וואס קבל תורה מסיני[58] און האט גע׳לערנט תורה מיט אלע אידן — מוח.

און אזוי אויך געפינט מען ביי משיח׳ן — וואס משה הוא גואל ראשון הוא גואל אחרון[59] — אז בא עם ועלן אויך זיין ביידע ענינים[60]: מלך, ואדרבה — ביי אים וועט זיין ענין המלכות בשלימות[61]; און צוזאמען דערמיט איז ער — רב, שילמד תורה את כל העם כולו[62].

(משיחת ואו״ו תשרי תשל״ז)

---

52) ראה רמב״ם הל׳ מלכים ספ״ד „ותהי׳ מגמתו ומחשבתו להרים דת האמת כו׳״. וצ״ל ס״ת „עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד גו׳ לשמור גו״ (פרשתנו יז, יט. רמב״ם שם רפ״ג. הל׳ ס״ת פ״ז ה״ב־ג). וראה הנסמן לעיל הערה 32. וראה לקו״ש חי״ח ע׳ 276 ואילך.

53) רמב״ם הל׳ מלכים פ״ב ה״ה.

*53) בהבא לקמן ראה גם לקו״ש חכ״ג ע׳ 193 ואילך.

54) רמב״ם הל׳ ביהב״ח פ״ו הי״א. פיה״מ שבועות פ״ב מ״ב. ר״ח ורש״י שם טו, ר״א. וראה זבחים קב, א. ועוד. הנסמן בהערה הבאה.

55) ברכה לג, ה. וכפי׳ חז״ל (מדרש תהלים בתחלתו. שמו״ר פמ״ח, ד. ועוד) שהובא ברמב״ן עה״פ.

56) ראה בהעלותך יא, יא ואילך. לקו״ת בהעלותך לא, ד. לג, ב. ד״ה צאינה וראינה תר״ס. סה״מ קונטרסים ח״ב שלג, ב. ועוד. — והרי מש״נ „אשר יוציאם ואשר יביאם״ הוא בקשת משה שיפקוד ה׳ איש על העדה במקומו.

57) מלאכי ג, כב. שבת פט, א. מדרש תהלים א, ב. ועוד.

58) אבות בתחלתה.

59) נסמן ונתבאר בלקו״ש חי״א ע׳ 8.

60) סהמ״צ להצ״צ מצות מינוי מלך פ״ג. וראה לקו״ש ויגש תנש״א ס״ג ואילך.

61) סהמ״צ להצ״צ שם. וראה בארוכה לקו״ש חי״ח ע׳ 282 ואילך.

62) לקו״ת צו יז, א. שער האמונה פנ״ו ואילך. סהמ״צ להצ״צ שם. ועוד.